

Brian D. Joseph

Πανεπιστήμιο της Πολιτείας του Οχάιο (Ohio State University (USA))

ΜΙΚΡΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΔΙΑΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Περίληψη:

A Small Contribution to the Diachrony of Control in Greek

Philippaki-Warburton has argued recently that Modern Greek lacks the empty category PRO, e.g. in so-called "control" constructions with verbs such as προσπάθω 'try', linking the absence of PRO to the well-known absence of an infinitive in Modern Greek. The hypothesis of the absence of PRO has been extended to Ancient Greek, a claim which, if true, would suggest some diachronic stability--rather than change--in the development of control constructions within Greek. However, since Ancient Greek has infinitives, the absence of PRO would force a revision in the explanation proposed for the nonexistence of this empty category for Modern Greek. Accordingly, in order to clarify the claim about the relation between PRO and infinitives and to elucidate further the diachrony of control constructions in Greek, this paper examines some additional data from Ancient Greek relevant to the analysis of control structures. These facts lend support to the claim that Ancient Greek had no PRO and moreover, the diachronic view of control that they permit suggests that control is a matter of lexical semantics, not of syntax per se.

Σε μερικά πρόσφατα άρθρα (Φιλιππάκη-Warburton 1987, 1989, καθώς και Φιλιππάκη-Warburton και Κατσιμάλη 1989), η Φιλιππάκη-Warburton εξετάζει, με θεωρητική βάση τη θεωρία της Κυβέρνησης και Δεσμευτικής Αναφοράς (Government and Binding Theory (GB)) του Chomsky, πολλά θέματα στη σύνταξη των αρχαίων και νεων ελληνικών που συσχετίζονται το ένα με το άλλο, ιδιαίτερα την ανάλυση των εκφορών του "ελεγχου" και της ανύψωσης, τη θεωρία των κενών κατηγορίων, και το ζήτημα της ύπαρξης ή ανυπαρξίας μιας δομικής θεσής για το υποκείμενο. Αρχίζοντας με την ανάλυση που είναι κανονική στο GB για δομές ελεγχου με απαρεμφατικά συμπληρώματα, οπώς βρίσκονται στα αγγλικά, δηλαδή με την κενή κατηγορία PRO σε θέση του υποκειμένου του απαρεμφάτου:

- (1) John tried [PRO to leave]
'Ο Γιάννης προσπάθησε να φύγει'

προτείνει η Φιλιππάκη-Warburton ότι η συντακτική δομή της αντίστοιχης πρότασης στα ελληνικά δεν έχει την κενή κατηγορία ANT (=PRO) και επί πλέον δεν έχει καμμιά κενή κατηγορία, δηλαδή:¹

- (2) Ο Γιάννης προσπάθησε [να φύγει].

Επίσης, η Φιλιππάκη-Warburton διαπιστώνει ότι η κατηγορία ANT χρειάζεται ΟΦ-θέση που δεν κυβερνιέται. Κατά τη θεωρία, και σε μια γλώσσα σαν τα

αγγλικά, τέτοια μητκυβερνημένη θέση πρέπει να συνδέεται με απαρέμφατο επειδή παρεμφατική συμπληρωματική πρόταση έχει ΣΥΜΦ-κόμβο (= AGR-node) που είναι υπεύθυνος για τη συμφωνία του ρήματος και επίσης κυβερνάει το υποκείμενο. Συνεπώς, αν η σύνταξη της αγγλικής και της νεοελληνικής γλώσσας είναι καθόλου παράλληλη, η ανυπαρξία του ANT στα νέα ελληνικά μπορεί να εξηγηθεί από το ότι τα νέα ελληνικά δεν έχει απαρέμφατο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν ρηματικό συμπλήρωμα (παραδείγματος χάριν, στο (2), και σ' άλλες παρόμοιες προτάσεις, το ρήμα φύγει είναι προσωπικό και έχει χρονο).

Την υπόθεση της ανυπαρξίας του ANT εκτείνει η Φιλιππάκη-Warburton και στα αρχαία ελληνικά. Από την διαχρονική πλευρά, αν ισχύει αυτή η υπόθεση και για τα αρχαία ελληνικά, αντί για μια διαφορά μεταξύ αρχαίων και νεων ελληνικών σχετικά με τη σύνταξη του ελέγχου και μ' αυτήν την κενή κατηγορία, θα βρίσκοταν σταθερότητα. Βέβαια θα υπήρχαν επιφανειακές τυπικές διαφορές, αλλά δεν θα είχε αλλαξει καθόλου στην ελληνική γλώσσα η βασική μητραγματοποίηση της κατηγορίας ANT, δηλαδή αυτής της κατηγορίας που καθορίζεται από τη γραμματική θεωρία, από την καθολική γραμματική.

Πρέπει να σημειωθεί, όμως, ότι στα αρχαία ελληνικά βρίσκονται πολλοί απαρεμφατικοί τύποι. Συνεπώς, αν η σύνταξη του απαρεμφάτου στα αρχαία ελληνικά είναι παρόμοια σ' εκείνη του αγγλικού απαρεμφάτου και αν ο ισχυρισμός είναι σωστός ότι τα αρχαία ελληνικά δεν έχουν ANT, αμφισβητείται η σύνδεση που προτείνει η Φιλιππάκη-Warburton 1987 μεταξύ απαρεμφάτου και ANT και μεταξύ ανυπαρξίας του απαρεμφάτου και ανυπαρξίας του ANT. Πράγματι, η Φιλιππάκη-Warburton και Κατσιμάλη 1989 αναγνωρίζει αυτό το πρόβλημα και υποθέτει ότι τέτοια σύνδεση δεν υπάρχει.

Επειδή το πάρον ζήτημα του ANT και του ελέγχου είναι αμφισβητήσιμο, παριουσιάζονται εδώ από τα αρχαία ελληνικά μερικά άλλα δεδομένα που το αφοράνε. Ετσι, θα διευκρινιστεί η σχέση μεταξύ του ANT και του απαρεμφάτου και θα αποσαφηνιστεί η διαχρονία των εκφορών ελέγχου στα ελληνικά.

Τα στοιχεία που υποστηρίζουν τους ισχυρισμούς σχετικά με το ANT στα ελληνικά συμπεριλαμβάνουν το ότι το νεοελληνικό ρήμα προσπαθώ, που μπορεί να χαρακτηριστεί σαν το πρωτοτυπικό ρήμα του ελέγχου, βρίσκεται σ' εκφορές "μη-ελέγχου", όπως βλέπουμε στα παραδείγματα στο (3) από τα άρθρα της Φιλιππάκη-Warburton:

- (3) a. εγώ προσπάθησα μ' όλη μου τη δυναμή να έρθεις
β. εσύ πρόσπαθησε να έρθουνε τα παιδιά μαζί σου!

Όπως σημειώνει η Φιλιππάκη-Warburton (1987: 291-2), η σύνταξη της πρότασης (2) με παρεμφατικό συμπληρωματικό ρήμα δυσκολεύει την ερμηνεία ότι προσπαθώ εκφέρεται με το ANT, όπως εξηγείται παραπάνω. Επί πλέον, η αναφορά του ελλείποντος υποκείμενου στο συμπλήρωμα του προσπαθώ είναι ελεύθερη, δηλαδή χωρίς έλεγχο από άλλο υποκείμενο, όπως δείχνει το (3a) με πρώτο προσωπικό σαν υποκείμενο του κύριου ρήματος και δεύτερο με το συμπληρωματικό ρήμα και (3b) με δεύτερο και τρίτο προσωπικό. Τέτοια κατάσταση δεν βρίσκεται με κενές κατηγορίες στα αγγλικά, παραδείγματος χάριν, όπου ή ελέγχεται η κενή κατηγορία από άλλο ουσιαστικό ή έχει γενικευτική αναφορά ("arbitrary reference"). Ετσι, τα δομικά και τα αναφορικά χαρακτηριστικά του ελλείποντος υποκείμενου στο (2) και στο (3) συνεπάγονται την ανυπαρξία του ANT στα νέα

ελληνικά, τουλάχιστον με προσπαθώ.

Στα αρχαία ελληνικά, η πιο συνηθισμένη εκφορά με το ρήμα πειράω "προσπαθώ" δείχνει απαρέμφατο με ελλείπον υποκείμενο που αναφέρει στο υποκείμενο του πειράω, όπως βλέπεται στο (4):

(4) ... μήτε τις ὄρσην | πειράτω διακέρσαι ἐμὸν ἔπος ... (Ιλιάς 8.7-8).

Από την πρώτη άποψη, τέτοιο παράδειγμα προτείνει ότι τα αρχαία ελληνικά έχουν την ίδια σύνταξη του ελέγχου που υπάρχει στα αγγλικά, δηλαδή με το ANT:

(5) [μήτε τις ὄρσην πειράτω [ANT διακέρσαι ἐμὸν ἔπος]].

Βρίσκονται, όμως, άλλα αρχαία δεδομένα που είναι παρόμοια σ' αυτά της νεοελληνικής (βλ. (2) και (3)), παρ' όλο που φαίνεται ότι κανέis δεν τα σημείωσε μέχρι τώρα. Δηλαδή, υπάρχουν προτάσεις με πειράω που δεν έχουν απαρεμφατική σύνταξη, παράλληλα με το (2), όπως βλέπεται στο (6):

(6) μηκέτι, Ἀτρέος νίέ, ... | κλαῖ ... ἀλλὰ τάχιστα | πειρά ὅπως κεν δῆ σὴν πατρίδα γαῖαν ἵκηαι (Οδυσσείας 4.543-5)

και άλλες, παράλληλα με το (3), που δείχνουν τη μη-ελέγχου σημασία όπου η αναφορά του ελλείποντος συμπληρωματικού υποκειμένου δεν ταιριάζει μ' αυτή του κύριου υποκειμένου, όπως βλέπεται στο (7).²

(7) σὺ ... ἔπιτεῦλαι | ἔλθεῖν ... | πειρᾶν δ' ὡς κε Τρῷες ὑπερκύδαντας
Ἀχαιούς | ὥρξωσι πρότεροι ὑπὲρ ὄρκια δηλήσασθαι (Ιλιας 4.64-7).

Αυτά τα άλλα δεδομένα προτείνουν, με τον ίδιο τρόπο της σκέψεως που χρησιμοποιείται με τα αντίστοιχα δεδομένα από τα νέα ελληνικά, ότι η κενή κατηγορία στο συμπλήρωμα-ή με παρεμφατικό τύπο ή μ' απαρέμφατο-του ρήματος αυτού δεν μπορεί να είναι ANT, και έτσι, αμφισβητείται η υπαρξη αυτής της κατηγορίας και για τα αρχαία ελληνικά. Η υπόθεση της Φιλιππάκη-Warburton έτσι βρίσκει άλλη υποστήριξη.

Αυτό το συμπέρασμα έχει σημασία για τη διαχρονική πλευρά του ζητήματος του ελέγχου στα ελληνικά. Πρώτα, όπως αναγνωρίζει η Φιλιππάκη-Warburton, η ανυπαρξία του ANT στα νέα ελληνικά δεν συνδέεται με την απώλεια του απαρεμφάτου. Δεύτερο, η εκφορά ενός ρήματος με την έννοια ΠΡΟΣΠΑΘΩ μαζί με συμπλήρωμα που δεν ελέγχεται από το υποκειμένο του ΠΡΟΣΠΑΘΩ, αν και φαίνεται λιγο ανώμαλο από την άποψη μιας γλώσσας σαν τα αγγλικά, δεν είναι νεωτερισμός που γεννήθηκε μόνο στα τελευταία επίπεδα της γλώσσας, δηλαδή στα νέα ελληνικά. Πράγματι, η νεοελληνική αυτή εκφορά μπορεί να είναι διατήρηση από την αρχαία κατάσταση και όχι νεωτερισμός. Επίσης, τέτοιο συμπέρασμα σημαίνει ότι υπάρχουν δυο πηγές για τη νεοελληνική σύνταξη των εκφορών του ελέγχου, τουλάχιστον με το ρήμα ΠΡΟΣΠΑΘΩ, δηλαδή παράγεται ή κατ' ευθείαν από το παρεμφατικό συμπλήρωμα όπως βρίσκεται στο (6) και (7) ή από τη συνέχεια του αρχαίου απαρεμφατικού συμπληρώματος με την αντικατάσταση παρεμφατικού τύπου. Η διαδικασία της αντικατάστασης του απαρεμφάτου γινόταν στα μετα-κλασσικά ελληνικά και σε περιβάλλοντα μη-ελέγχου παραδείγματος χάριν, το χρονικό απαρεμφατο με υποκείμενο στην αιτιατική πτώση, όπως βρίσκεται στο

(8α) από τα έργα του Πορφυρογεννήτου (από το 10^{το} αιώνα), αντικαθιστάται από παρεμφατική εκφορά, όπως βρίσκεται στο (8β) (από το 14^{το} αιώνα):

- (8) α. καὶ τὸ ἀνελθεῖν αὐτὸν, κρατούσι τὰς χεῖρας αὐτοῦ (Τελ. A.148.11)
β. τὸ ακούσουν το οἱ ἀρχοντες, μεγάλως ἔθαύμασαν (Χρον. Μορ. 895(Π)).

Σε κάθε αρχαία πηγή για τη νεοελληνική σύνταξη των εκφορών του ελέγχου, δεν έχει ANT, ούτε προφανώς στη παρεμφατική πηγή, ούτε στην αρχαία απαρεμφατική πηγή-κατά την υπόθεση της Φιλιππάκη-Warburton και συνεπώς δεν έχει ANT στη νεοελληνική τους συνέχεια.

Πρέπει να ρωτήσει κανείς, όμως, αν αυτή η κατάσταση αληθινώς είναι ζήτημα της σύνταξης, δηλαδή αν πρέπει ο ελέγχος, ιδιαίτερα με το ρήμα ΠΡΟΣΠΑΘΩ, να αναλυθεί συντακτικά. Οταν εξετασθούν προσεκτικά, φαίνεται ότι αυτά τα δεδομένα δεν απαιτούν συντακτική ανάλυση.

Στη Φιλιππάκη-Warburton και Κατσιμάλη 1989, προτείνεται τέτοια υπόθεση, αν και φαίνεται ότι η υποστήριξη τους για αυτή την υπόθεση είναι κάπως λανθασμένη. Συμπεραίνουν ότι δεν έχει ANT στα ελληνικά και, πιο γενικά, δεν έχει ξεχωριστό συντακτικό κόμβο για υποκείμενο-αναπαριστάται το υποκείμενο στα αρχαία και νέα ελληνικά με τη ρηματική κατάληξη και το υποκείμενο είναι απαραίτητο μόνο από σημασιολογική αποφή. Για το φαινόμενο του ελέγχου, κατά την ανάλυσή τους, προτείνουν ότι πραγματοποιείται στο λεξικό όπου φέρει το αρχαίο ρήμα πειράω, παραδείγματος χάριν, ένδειξη ότι ελέγχει το υποκείμενο του συμπληρώματος του.

Αυτή η ανάλυση με λεξική ένδειξη στο ρήμα οδηγεί στην πρόβλεψη ότι προτάσεις με πειράω στα αρχαία ελληνικά δεν μπορούν να βρεθούν με συμπλήρωμα που δεν ελέγχεται. Υποτίθεται στη Φιλιππάκη-Warburton και Κατσιμάλη 1989 ότι μια πρόταση όπως (9) δεν είναι γραμματική:

- (9) *πειράομαι [ἵνα ὕωσι].

Τέτοιες προτάσεις, όμως, βρίσκονται, όπως μαρτυρεί, παραδείγματος χάριν, το (7) παραπανω. Για αυτό το λόγο, η πρόβλεψη δεν είναι σωστή. Παρ' όλα αυτά, η υπόθεση ότι ο έλεγχος είναι ζήτημα των σημασιολογικών και πραγματολογικών χαρακτηριστικών ενός ρήματος και όχι της σύνταξης του φαίνεται λογική και βρίσκει υποστήριξη από τη διαχρονία του ελέγχου στα ελληνικά.

Πρέπει να αναγνωριστεί ότι η σημασία των ρημάτων προσπαθώ και πειράω με ετερουποκειμενικό συμπλήρωμα, δηλαδή σε προτάσεις σαν (3) και (7), ισώς διαφέρει από τη σημασία τους με ομοιούποκειμενικό συμπλήρωμα, δηλαδή σε προτάσεις σαν (2), (4), και (6). Η διαφορά αυτή γίνεται σαφής στις αγγλικές μεταφράσεις των (3β) και (7):³

- (10) α. εσύ προσπάθησε να έρθουνε τα παιδιά μαζί σου!

'Try (= Make sure) that the children come with you!'

β. πειράν δ "ως κε Τρῶες ... | ύαρξωσι πρότεροι

'Try (to make it such) that the Trojans are the first ... '.

Φαίνεται, δηλαδή, ότι η σημασία των προσπαθώ και πειράω είναι πιο κοντινή στο ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΩ (δηλαδή, ΚΑΝΩ ΝΑ ΓΙΝΕΙ)⁴ από ΠΡΟΣΠΑΘΩ. Αν τέτοια ερμηνεία είναι σωστή, σημαίνει ότι μόνο στη σημασία ΠΡΟΣΠΑΘΩ δείχνουν αυτά τα ρήματα έλεγχο αλλά όχι σε άλλες σημασίες. Έτσι, ο έλεγχος συνδέεται με λεξική σημασία ενος ρήματος, δηλαδή, όπως υποθέτει η Φιλιππάκη-Ωαρβυρτον, είναι ζήτημα, τουλάχιστον εν μερι, της λεξικής σημασιολογίας και όχι της σύνταξης, κυρίως ειπείν.⁵

Οι παρατηρήσεις εδώ δεν αποκλείουν άλλη συζήτηση γύρω από το ζήτημα της καλύτερης ανάλυσης του ελέγχου για τα ελληνικά ή για καθολική γραμματική. Διευκρινίζουν λίγο την ιστορία των εκφορών ελέγχου στα ελληνικά, αλλά πράγματι μόνο για τα ρήματα προσπαθώ και πειράω. Υπάρχουν άλλα ρήματα με έλεγχο που η ιστορία τους αξιζει εξεταση. Πιο γενικά, επίσης, πρέπει να αναγνωριστεί ότι μπορεί τα διαχρονικά δεδομένα να συντελέσουν σε συνχρονικές αναλυτικές αποφάσεις.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

*Αυτό το άρθρο είναι μέρος μεγαλύτερου έργου που ετοίμασα για το Συμπόσιο γύρω από τον Έλεγχο που έγινε στο MIT το 17-19 Μαρτίου, 1989. Πρέπει να ευχαριστήσω το ακροατήριο εκεί για χρήσιμα σχόλια. Ο συνάδελφός μου, ο Shigeru Miyagawa, με βοήθησε σε μερικές λεπτομέρειες της θεωρίας της Κυβερνησης και Δεσμευτικής Αναφοράς.

1. Υπάρχουν μερικές συνέπειες τέτοιου ισχυρισμού για την ανάλυση των χαρακτηριστικών που στο κανονικό GB εξαρτώνται από την ύπαρξη ενός υποκειμένου, παραδείγματος χάριν, των αυτοπαθών αντωνυμίων. Τα προβλήματα που γίνονται έτσι δεν εξετάζονται εδώ, αλλά αντιμετωπίζονται στα έργα της Φιλιππάκη-Warburton.

2. Στη Φιλιππάκη-Warburton και Κατσιμάλη 1989, βρίσκεται ο λανθασμένος ισχυρισμός ότι τέτοιες προτάσεις δεν είναι γραμματικές στα αρχαία ελληνικά· οι συνέπειες του λαθους αυτού συζητείται πιο κάτω.

3. Άυτοί οι μεταφράσεις έρχονται από τη Φιλιππάκη-Warburton 1989 για το (9a) και το Lattimore 1951 για το (9β).

4. Πρέπει να ευχαριστήσω το φίλο και συνάδελφό μου Richard Janda για αυτή την παρατήρηση.

5. Σχετικές εδώ επίσης είναι οι παρατηρήσεις του Comrie 1985, που ισχυρίζεται ότι ο έλεγχος καθορίζεται από πραγματολογικά παράγοντα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Comrie, Bernard. 1985. "Reflections on Subject and Object Control", Journal of Semantics 4.1.47-65.

Lattimore, Richmond (trans.). 1951. The Iliad of Homer. Chicago: The University of Chicago Press.

Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη. 1987. "The theory of empty categories and the pro-drop parameter in Modern Greek", Journal of Linguistics 23.289-318.

Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη. 1989. "'Subject' in English and Greek", υπό δημοσίευση.

Φιλιππάκη-Warburton, Ειρήνη και Γ. Κατσιμάλη. 1989. "Accusativus-cum-infinitivo στα αρχαία ελληνικά", υπό δημοσίευση.